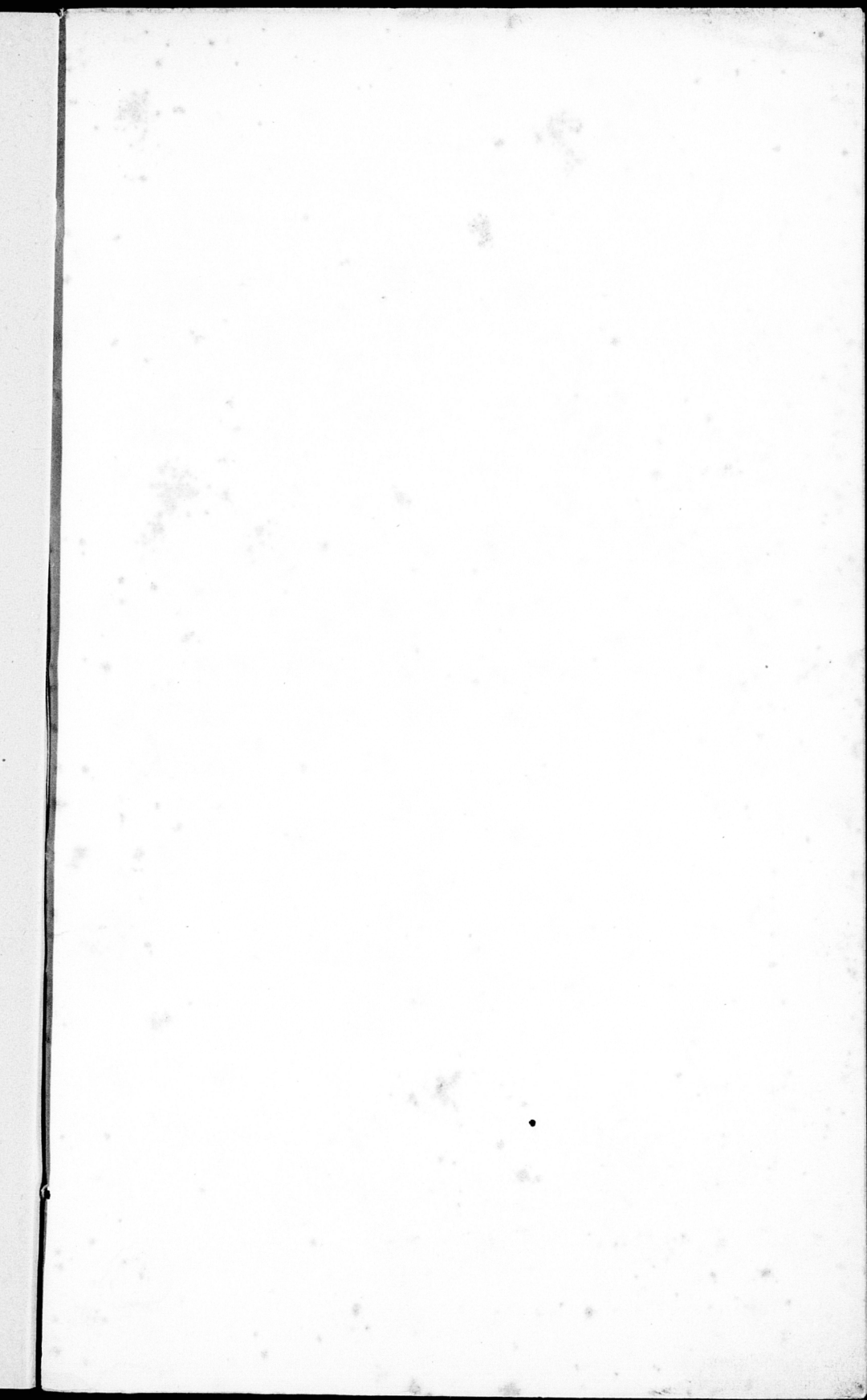

280

~~247~~
PA 200
PA 280

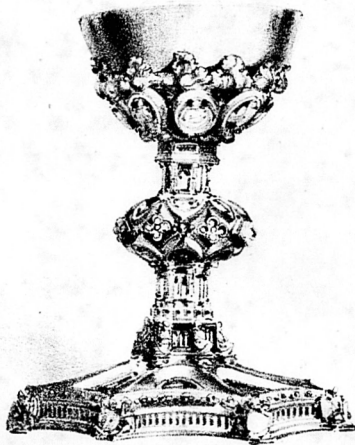
Vak 128

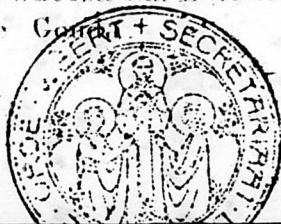

GEZICHT OP DE MARKT TE GOUDA.

De beker van Jacoba van Beieren in het
Museum te Gouda.

Stands v. P. Plomiers te s. Raag.

VAK 128

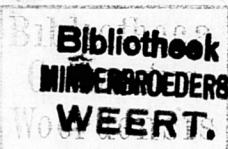
280

T. 247

DE ALTAARKELK VAN JACOBA VAN BEIEREN EN DE MARKT MET HET STADHUIS TE GOUDA.

door

J. J. BERTELMAN.

I.

Deze altaarkelk, door Jacoba van Beieren aan de Voetboogschutters van den St. Joris-Doelen te Gouda geschonken tot altaarsieraad voor het H. Sacraments-altaar, dat hun in de St. Janskerk was afgestaan, is een der fraaiste en meest belangrijke antiquiteiten, die in Nederland nog aanwezig zijn, zoowel om de historische waarde als om de meesterlijke technische uitvoering.

Hij is van massief zilver, verguld en geëmailleerd.

Wat zijn stijl betreft, herinnert hij ons aan de laat Gothische; aan den overgang van de veertiende tot de vijftiende eeuw, waarin reeds de kiemen doorschemeren van een nieuw kunstleven.

Het voetstuk is een octagoon, aan de bovenzijde versierd met acht geëmailleerde tafereelen uit de lijdensgeschiedenis van Christus, en aan de hoeken bekroond door finalen in den vorm van schilddragende engelen, om den anderen afgewisseld met het wapen van Gouda en het gekwartilleerde wapen van Holland en Beieren.

Het middenstuk (de knop) is zeer fraai bewerkt met rosetten, en kleine geëmailleerde knoppen, waarvan bovenal de aandacht trekt de bewonderenswaardig fijne bewerking der miniatuur-guirlandes, die de boven- en onderzijde van den knop omkransen.

Het bovenstuk (de coup) is geheel rond en vlak bewerkt, maar aan de onderzijde ingevat in een prachtig uitgevoerde

krans van fleurons, die weder een krans insluiten van geciseleerde medaillons met de borstbeelden van eenige apostelen.

De overgangsleden van den knop naar de coupas en het voetstuk zijn in de gothische stijl à jour gewerkte achthoekige pijlers, waarvan het onderste gedeelte zoo bewerkt is, dat bij de aansluiting van het voetstuk de hoeken gesteund worden door acht keurig bewerkte gegoten beeldjes, waarschijnlijk voorstellende eenige profeten uit het Oude Testament.

Het geheel munt uit door schoonen vorm en elegante bewerking en kan als een meesterstuk van smaak en tegelijk van technische bekwaamheid beschouwd worden uit den tijd der Bourgondische goudsmidskunst.

Een dergelijke altaarkelk, maar minder schoon van vorm, bestaat nog in de kerk te Tortosa in Spanje en heeft toebehoord aan den tegenpaus Benedictus XIII, denzelfden die het huwelijk van vrouwe Jacoba met Hertog Jan van Brabant scheidde.

Van de lotgevallen van dezen kelk is weinig met zekerheid te zeggen. Even rampspoedig als zijn schenkster vinden wij hem nu eens in deze, dan weder in gene handen, tot dat hij ten laatste spoorloos verdween.

Daarover ligt zulk een geheimzinnige sluier, dat zelfs de leden van den schuttersraad, die toch zoo vele belangrijke antiquiteiten, van den St. Joris-Doelen afkomstig, in eigendom hadden, in 1872 bij het openen der tentoonstelling van Goudsche oudheden, niets van zijn bestaan wisten.

Een jaar later echter was het aan de heeren Ds. J. N. Scheltema en Dr. C. A. Tebbenhoff voorbehouden, bij het rangschikken van het Archief, hem in een der gildekisten, tusschen papieren en boeken te vinden.

Wel mogen wij den onbekende dankbaar zijn, die het kostbaar stuk aldaar verborgen had, en het zodoende aan de roofzuchtige klauwen van oproermakers en egoïsten had onttrokken om het te bewaren, voor een tijd van hoogere ontwikkeling, voor een tijd, waarin de genius der beschaving zijne vleugelen snel uitbreidt, en tegelijk heiligdommen van voorgaande eeuwen beschermt.

Daardoor alleen was het mogelijk dat dit Palladium der stad Gouda in haar Museum, kan prijken.

II.

In de eerste periode van wording en ontwikkeling had ons voorgelacht nog te worstelen om zijn bestaan en daartoe een eeuwenlangen strijd te voeren, zoowel tegen de dreigende natuurmachten als tegen de aanvallen der woeste horden uit het Oosten en Noorden, zoodat het lang duurde eer de morgenschemering der beschaving aan den duisteren horizon doorbrak.

Wel ontwaakte in de riddertijden een edeler geest, een streven naar hooger, een verlangen naar meer licht, maar de teedere plant der beschaving kon niet welig opwassen tusschen het rookend puin der haardsteden, verbroken altaren en vernielde akkers. Zij behoefde een zachteren grond dan dien, waarop de zware burchtwallen en massieve torens van het feudalismus waren opgetrokken.

Wel had men zich van lieverlede onder de beschermende vleugelen van Landgraven en Heeren neergezet en uitgebreid, enkele privilegiën en vrijheden weten te winnen, wel had men zich onder de leiding der geestelijke broeders veredeld, maar het waren juist de bescherming en de afhankelijkheid van die twee groote machten Adel en Geestelijkheid, die de vrije ontwikkeling der landzaten belemmerden.

Zoo verzezen in de Middeleeuwsche steden aan de eene zijde de sombere trotsche kasteelen als symbool van de ridderslijke macht, aan de andere zijde de reusachtige hoofdkerken en de torenspitsen van kloosters en kapellen als symbool van de Geestelijke macht, terwijl daartusschen de nederige woningen der burgers in al hare nietigheid wegzonken. Langzamerhand echter ontwikkelden zich handel, nijverheid en welvaart; het lijfeigenschap verdween, de burger werd een man van aanzien; men sloot onderlinge verbonden met andere steden; men leende en verpandde zelfs aan den Landheer en bewees hem soms gewichtige diensten, waarvoor men

meer voorrechten, meer vrijheden erlangde. Het bewustzijn van eigen kracht, van eigenwaarde was ontwaakt en naast die twee groote, de wereld beheerschende machten, ontstond een derde, weldra even krachtig, even fier. De burgerstand werd geboren.

Men maakte wetten en verordeningen en de achtbaarste der burgers werden gekozen om de onderlinge belangen te beraadslagen, daartoe behoefde men een afzonderlijk huis, en het Raadhuis verrees als symbool van de derde macht. Eerst klein en onaanzienlijk, later bij toenemenden bloei, grooter en prachtiger, en dat centrum, waarom zich het burgerlijk leven bewoog, werd meestal in het midden van de stad op de marktplaats opgetrokken. Zoo ook te Gouda.

In het jaar 1395 hadden de Gouwenaars, door hun toenemenden bloei gedrongen, behoefte aan een nieuw raadhuis en kochten daartoe van den Graaf Guy van Blois het markt-veld, om er, behalve dat ook nog een halle, vleesch- en wandhuis op te trekken. Die koop werd door hertog Aelbrecht in 1398 bevestigd, maar door den hardnekkigen strijd tegen de Hoekschen en den zwaren stadsbrand, kon er eerst in 1449 een begin aan gemaakt worden en wel door de bouwmeesters Hendrik Aelbrechtsz., Louis Gerbrandsz. en Klaas Huigensz. Bij de voltooiing bleek het te kosten zes duizend tweehonderd drie en veertig gulden, drie stuivers en twaalf penningen. Tot 1603 was het door water omringd en met een valbrug afgesloten; na dien tijd zijn er de steenen balie en trappen aangebracht, tot het in 1690 inwendig geheel veranderd werd en tegelijk de lijfstrafplaats, die zich aan de achterzijde bevindt, vroeger door spitsbogen gedragen, mede in de renaissance stijl werd veranderd. Het inwendige geeft ons niet veel belangrijks te aanschouwen; een paar marmeren basreliefs en een tapijt uit een der voormalige Goudsche tapijtfabrieken, maken het beste uit, dat er nog uit dien tijd is overgebleven. Belangrijker is het drieribbig gewelf, dat bijna onder de geheele lengte van het huis doorloopt, en ook nog de aan den linkerzijmuur uitstekende strafplaats voor scheldende vrouwen, eene kleine tribune, rustende op een schraagsteen, waarop zij met een zwaren steen om den hals te pronk moesten staan.

Onder zijn hoogoplopend dak verbergt het een schat, die van de geschiedenis van Gouda een belangrijke en rijke bron van nasporingen oplevert, namelijk het archief, onlangs door de heeren D^s. J. N. Scheltema en D^s. C. A. Tebbenhoff gerangschikt.

De plaatsing van het stadhuis is zeer gunstig; op het midden der markt, welke den vorm van een sector heeft, ligt het tusschen de twee straten, met het front naar het centrum, zoodat dit, in de laat Gothische stijl opgetrokken, met klokkentoren en hoektorens voorziene front, een schilderachtig effect maakt.

De waag, een ander monument van bloei en welvaart der burgerij, bevindt zich op eene kleine opene ruimte daarachter, en werd door Pieter Post, volgens zijn tweede plan, in 1668 in de Renaissance stijl gebouwd en met zinnebeeldige basreliefs van Carrarisch marmer versierd, die echter achter de verfkwest zorgvuldig voor het nageslacht bewaard blijven.

Verder op de markt bevindt zich het gebouw Arti & Legi, in 1407 tot eene stadsschool ingericht, waar onder andere geleerde mannen, ook Erasmus zijn onderwijs ontving. Later werd het voorste gedeelte tot boterhuis, het achterste tot goud- en zilversmids gildekamer gebruikt, tot het in 1853 afgebroken en daarvoor in de plaats een geheel nieuw gebouw opgetrokken werd, waarin het kantongerecht, de schuttersraad en de stedelijke teekenschool geplaatst werden. Toen deze school in 1864 zich in de veelomvattende armen van de burgeravondschoon oploste, werd zij twee jaar later door de muziekschoon vervangen. In 1874 werd er het stedelijk museum van oudheden in opgericht, waar onder andere merkwaardige stukken, ook de altaarkelk van Jacoba van Beieren en de houten buste van Erasmus worden bewaard. Aan de andere zijde der markt bevindt zich nog een ander merkwaardig huis, gedeeltelijk nog in de Gothische stijl, het Hertshuis, volgens overlevering het voormalig jachthuis van de heeren van Tergouw, waarin nog de kolossale geweiden tot aandenken bewaard worden.

De markt is zeker de belangrijkste plaats: op gewone marktdagen reeds druk bezocht, neemt de handel in kaas

er meer en meer toe en houdt men daarom ^{ook} nog afzonderlijke dagen, maar de woeligste en meest ludruchtigste zijn de osjes- of malloot dagen, die in November en December plaats vinden. Behalve op marktdagen is ook de markt het punt van bijeenkomst, de meest geliefde plek der Gouvenaars; daar worden de parades en feestelijke optochten gehouden, daar geeft het muziekkorps der schutterij zijne uitvoeringen, daar spelen de kinderen, daar worden bij schoon weder de geregelde avondwandelingen gehouden, en daar plaatsen zich in het laatst van Juli van heinde en verre, de tenten van kramers, acrobaten en tooneelspelers rondom het stadhuis, dat met zijne stemmige gothische torens boven al die vreugde, boven al dat gejoel uitsteekt. En daar prijkt het nu gedurende vier eeuwen als de hartader, waarin het leven der burgerij zijn oorsprong, zijne uiting heeft. En in dat tijdsverloop was het als getuige van elke aandoening, van elke beroering, van elke ramp, die den burger trof; menigmaal schudde zijne grondveste door de beroering des staats, en waren zijne zalen getuigen of van de vreugde of van de angst der burgervaderen.

Zoo wapperde voor het eerst, op den 21 Juni 1572, de oranjevaan uit zijne toren, om het sein te geven tot den gewaagden strijd, voor leven en vrijheid, tegen den machtigsten monarch van Europa, terwijl de plechtige bevestiging daarvan, in zijn raadzaal plaats greep, door den eed van getrouwheid, die het stadsbestuur, voor den jonker Adriaan Van Swieten, aflegde. Zoo verliepen weder twee eeuwen, waarin beroering, rust en welvaart elkander beurtelings afwisselden, totdat de fakkel der tweedracht de gemoederen ontvlamde en een strijd tusschen patriotten en prinsgezinden in het leven riep, welke voor Gouda de noodlottigste gevolgen had, want in 1787 toog eene bende prinsgezinden uit 's Gravenhage de stad in en plunderde er gedurende 17 en 18 Sept. niet minder dan 214 huizen.

De doodsche rust, die daarop volgde, werd afgebroken door de dienaren der Fransche Praefectuur, die hun zetel op het stadhuis vestigden, en van daaruit de laatste vonken van dien vrijheidlievendenden geest trachtten uit te dooven.

In 1813 klonk de mare der vrijheid den verdrukten burger dan ook als een hemelsche muziek in de ooren; de oude veten waren reeds lang opgelost in het gemeenschappelijk lijden, en de oranjevlag, die nu ten tweedemale uit den toren van het Raadhuis wapperde, werd met meer geestdrift, met meer gejuich, ja! zelfs onder het storten van tranen ontvangen. Men opende de poorten voor de Kozakken, en die voorrijders der Europeesche vrijheid, legerden zich op de marktplaats rondom de vreugdevuren der burgers.

En nu staat ge daar nog, o Raadhuis! de stormen der eeuwen trotseerende en heft uwe torens fier en hoog boven al het leven en bedrijf, dat er om u heen woelt. Wanneer ik u ook mocht aanschouwen, het zij dat het vroolijk zonlicht uw statigen gevel versierde, of dat de maan hare teedere stralen weemoedig over uwe spitsen deed glijden, of dat gij in het nachtelijk uur, als een fantastisch gewrocht van burgerdeugd en burgerkracht voor mijn geest opreest, immer waart gij mij lief als het symbool van bloei, welvaart en vooruitgang mijner medeburgers, immer waart gij mij lief als de monumentale uiting van onzen vrijheidlievenden volksgeest, die uit zijn instellingen en wetten eene kracht ontleent, machtiger dan die van het zwaard, machtiger dan die van het geloof.
